

ZIJN ER 'GOEDE' REDENEN VOOR VERDERE DEFEDERALISERING?

MARC MAES

Het Vlaams parlement heeft zijn voorstellen afgerond voor een verdere defederalisering van het land. De rode (?) draad is meer autonomie voor Vlaanderen, meer tweeledigheid en meer fiscale bevoegdheden. Wij vragen ons af of er wel voldoende goede redenen zijn om hiervoor op te komen. Als we hier spreken over 'goede' redenen, bedoelen we het ook in ethische zin. In dit artikel tracht ik mogelijke verklaringsgronden en motieven, die bij verschillende actoren in het voor- of achterhoofd spelen, door te lichten. Soms zijn meerdere factoren in het spel, soms worden motieven voorgewend. Telkens moet ons een evaluerende beschouwing van het hart. De vluchtige lezer vergeet vooral het slot niet.

Met het aangeven van de verschillende manifeste en latente motieven beweren we niet dat ze allemaal tegelijk in de hoofden van de onderscheiden de-federalisten meespelen. Het kritisch bevragen van de redenen mag evenmin gelezen worden alsof er geen argumenten pro kunnen aangevoerd worden. Zo is b.v. opkomen voor verantwoordelijkheid en goed bestuur best een eerbaar motief in de mate het geen *window dressing* is en het solidariteit niet verdringt.

MARC MAES is Vlaming, maar wil daar ook in de toekomst nog fier op zijn. Hij worstelt al langer met de vraag: hoe, vanuit de eigenheid, sociaal samenleven in grotere (politieke) samenlevingsverbanden. In die zin is Vlaming zijn voornaam, Belg zijn familienaam en wereldburgerschap zijn stille droom.

NATIONALISME

Een eerste motief is dat van de (volks)nationalist. Hij vindt dat volk en staat moeten samenvallen. Deelgebieden horen deelstaten te worden. De volgende stap kan dan aangekondigd worden, m.n. volledige onafhankelijkheid en op basis hiervan samenwerkingsrelaties aangaan met derden. Voor een goed begrip, dit is een ideologische keuze die niet de mijne is. Binnen een volwassen democratie moet evenwel een open nationalisme mogelijk zijn. Of het een 'goede' reden is, blijft nog maar de vraag.

VLOTTE BESLUITVORMING

Nu er nog voor vele materies of uitzichten van materies moet samengewerkt worden met andere deelgebieden of met de federale staat is de verleiding begrijpelijk om meer bevoegdheden op te eisen. Immers, dit proces werkt ver-

tragend op de besluitvorming. Bovendien moet er in een groter staatsverband met meer gevoeligheden rekening gehouden worden. Een meerderheid van twee partijen wordt er dan een van vier partijen (in de toekomst wellicht nog meer) en bovendien zullen er altijd wel wat communautaire gevoeligheden opduiken die dienen geneutraliseerd of ontweken. Compromissen worden subtiel, de besluiten minder doorzichtig. Als je morgen geen sterke figuren meer zou hebben van het kaliber Dehaene, zou de eenstemmigheid uit de kakofonie vlug zoek geraken. De beleidsimpasse nabij. Hierbij toch een kritische noot. Ook na de 'onafhankelijkheid' zal moeten samengewerkt worden met andere regio's en overheden (Europa) om tot een goed beleid te komen. Ook dat kan vertragend werken op de besluitvorming of de uitvoering ervan. De illusie van onafhankelijkheid zou vlug kunnen doorgeprikt worden. Interdependentie en multilaterale afhankelijkheid zouden ons al vlug een kater van onmacht kunnen bezorgen, na het euforisch ontwaken. Bovendien is het nog de vraag of voor gevoelige dossiers met opmerkelijke belangentegenstellingen intern binnen Vlaanderen dan wel zo vlug een consensus te vinden is of zal zijn. Hoe lang hebben we het Mestactiedossier (Map) meegesleept en we weten nog niet goed of het echt wel rond is. Bovendien moeten ook wij externe druk invoeren om zaken te forceren (b.v. Europese richtlijnen). En dan ook hier de slotvraag: hoe ethisch is het kleinere onderonsjes te bepleiten omdat je het dan vlugger op een onderling akkoordje kunt gooien?

HOMOGENE BEVOEGDHEIDSPAKKETTEN

Een ware of drogreden die aangehaald wordt, is die van een samenhangend beleid dat pas mogelijk wordt als er samenhangende bevoegdheidspakketten toebedeeld worden aan de deelgebieden. Zo zou kinderbijslag bij gezinsbeleid moeten kunnen ondergebracht worden om in Vlaanderen een voldragen gezinsbeleid te voeren. Toezicht houden op kwesties waarvan je de regels niet mee bepaalt zou eveneens niet zo logisch zijn. Maar ook hierbij zijn vele vragen te formuleren. Wat hoort bij wat samen, vanuit welke optiek? Als je de internationale lectuur mag geloven, zijn er weinig politicologen die veel geloof hechten aan een beleid in mooie mootjes. Veeleer lijkt de optie van een *multi-level decision* model te overheersen vermits alles met alles samenhangt. Er zullen altijd wel deelaspecten of uitzichten op andere niveaus aan de orde moeten gesteld worden, b.v. omwille van schaalproblematiek, afgeleide effecten, concurrentieverhoudingen, doelgroepinvalshoeken, mensenrechten, probleem-export, grensoverschrijdend verkeer... De betwisting over wat bij wat hoort, kan eeuwigdurend zijn. Is een dienstencheque een inkomen (dus vooralsnog federaal) of een ondersteuning van voorzieningen (Gemeenschapsmaterie)? Even doorgedramd: kunnen we morgen elke vorm van inkomensoverdracht niet tot persoonsgebonden materie verheffen? Is er immers nog iets dat meer (letterlijk en figuurlijk) aan ons (materialistisch) hart ligt dan onze portefeuille? Deze boutade is niet bedoeld om de zinloosheid te onderstrepen van de oefening om te zoeken naar meer rationele bevoegdheidsgehelen. Maar sluitend kan dit niet zijn, want wat vanuit één rationaliteit logisch is, is het vaak niet vanuit een andere. Het bedenkelijk karakter is er ook in gelegen dat de oefening heel eenzijdig gebeurt: de homogenisering moet duidelijk in één richting gaan: die van meer bevoegdheden voor de deelgebieden. Als het finaal om dit rationeel argument te doen is, waarom deze rationele oefening dan niet uitbreiden naar de vraag: welk niveau is het best geschikt om wat juist van de ho-

mogene pakketten aan te pakken (b.v. werkloosheid en tewerkstelling in een context van activering). Bovendien ligt men in de deelgebieden vaak niet wakker van onnatuurlijke of irrationele opdelingen van gehelen die ook als pakket kunnen aanzien worden (b.v. welzijn en gezondheid). Alvast is in dat verhaal de geloofwaardigheid zoek. Welk goed beleid je dan met die homogene bevoegdheidspakketten gaat voeren, blijft al bij al ook maar mistig. Dat zullen we immers morgen wel zien. Laten we ons dan toch maar het recht voorbehouden om aan dit ‘goed’ motief ernstig te twijfelen.

SUBSIDIARITEIT, BELEID DICHT BIJ HET VOLK

Ook dit oogt op het eerste gezicht mooier dan het is. Staat het bestuursniveau Vlaanderen dan zo dicht bij de bevolking? Een doorsnee Vlaming kent van het federaal bestuursniveau vaak nog een habbekrats meer dan van het Vlaamse, ook al moet dat niet overroepen worden. De nochtans joviale Van den Brande is in Vlaanderen minder populair dan “bullebak” Dehaene. De Vlaamse leeuw blijft voor vele modale Vlamingen meer lijken op een agressieve draak dan op het symbool van onze minzame eigenheid. En juist in dat Vlaanderen dat dweept met subsidiariteit is de kritiek op centralisme bijzonder groot. Een staten-generaal met de gemeenten moet toegestaan worden om de ongecoördineerde Vlaamse regeldrift aan banden te leggen. Vraagt subsidiariteit dan niet het doordenken van de invalshoek naar het onderliggend niveau? Zijn de convenanten van allerlei slag dan niet een teken dat Vlaanderen een sturingsmacht wenst te behouden – trouwens niet altijd ten onrechte – voor zaken die vanuit het absoluut subsidiariteitsperspectief ook naar de ‘ondergeschikte’ besturen kunnen doorverwezen worden? Wie de historiek van het woordgebruik subsidiariteit ontleedt, komt tot de vaststelling dat weinig termen zo opportunistisch zijn aangewend (voorgewend) dan dit begrip (b.v. voor meer privaat initiatief, tegen instellingenzorg, neutralisatie van eurofobie na euroforie...). Slotsom: subsidiariteit zou een goede reden kunnen zijn, maar we hebben grondige twijfels over de oprechtheid in het aanvoeren van het argument.

LIBERAAL VLAANDEREN IS DICHTERBIJ DAN LIBERAAL BELGIË

In tegenstelling met het voorgaande is dit een reëel motief dat zelden zó opgevoerd wordt. Het lijkt meer op een verborgen agenda. Voor een nuchtere politieke waarnemer is het nochtans goed te onderkennen. Waarom heeft immers de PVV – ooit gekend als “Pest Voor Vlaanderen” – zich omgedoopt tot VLD, Vlaams Liberaal Democraten? Een dubbel motief lag aan de basis. Enerzijds asiel bieden aan vluchtende prominenten uit het zinkende VU-schip. Anderzijds werd met veel zin voor realisme ingeschat dat een liberaal Vlaanderen vlugger kansen maakt op verwezenlijking dan een liberaal België met (vooralsnog?) een dominante positie van de PS. Vanuit het liberaal denken is dit trouwens niet dom. Via een dominant en liberaal Vlaanderen moet morgen een liberaal België wel volgen. Is dit niet het geval, dan kan het Vlaamse liberalisme gered worden in Vlaamse onafhankelijkheid. Is het niet merkwaardig dat Vlaanderen zo gebrand is op fiscale autonomie, zogeheten om een sociaal beleid te voeren? Merkwaardig toch dat zowat alle voorstellen gericht zijn naar de verlaging van de fiscaliteit, alweer voor zogenaamde goede doelen (verhogen van de totale fiscale massa, vorming, tewerkstelling...). Daar waar een solidaire

lastenverhoging uit zou kunnen (moeten) voortvloeien, daar juist stokken de recente dossiers. Een eigen Vlaamse zorgverzekering mag wel niet uitblijven omdat de federale zoiets niet kan betalen, maar het sluitstuk: een Vlaamse solidaire fiscale heffing, wordt op zeer merkwaardige manier voor zich uitgeschoven. We menen nu al aan te voelen dat een snuifje zoniet een grove korrel privatisering eraan moet toegevoegd worden, wil het meer liberaal gerichte Vlaanderen het slikken. We hopen uiteraard dat we ongelijk krijgen in wat onze ellebogen aanvoelen. Besluit: weinig wijst erop dat dit soort autonomiestreven een goede reden is om een meer sociaal en solidair beleid te promoten. Tenzij je zonder verpinken aanhoudt dat een meer liberaal beleid welvaartsverhogend werkt zodat uiteindelijk iedereen er wel zijn graantje uit kan meepikken.

RESPONSABILISERING EN DOORZICHTIGE SOLIDARITEIT

In de financiering van de huidige staatsvorming wordt rekening gehouden met twee principes: (omkeerbare) solidariteit en verantwoordelijkheid. De dure communautaire wafelijzers werden sinds het Sint-Catharinabonus weggewerkt. Nu lijken 'de' Vlamingen nog verder te willen gaan: meer eigen fiscaliteit om dan na te gaan welke solidariteit we willen opbrengen voor minder welvarende regio's. Grotere kinderen zelf een groot deel van hun loon laten houden in functie van het verhogen van kostenbesef, verantwoordelijkheidsgevoel en spaarzin, lijkt op het eerste gezicht pedagogisch niet zo onverantwoord. Maar het valt zelfs een doorsnee Vlaming op dat het juist de kapitaalkrachtigste zoon is die hierop staat aan te dringen. Dat deze drang in eerste orde bedoeld is om te zien hoe men uit eigen wil meer aan solidariteit kan doen voor de anderen, maak je zelfs geen minderjarig kind wijs. Doorzichtige solidariteit is een eufemisme voor berekende solidariteit. En je berekent om af te pietsen. Berekende solidariteit is per definitie kleinere solidariteit. Dat het denken over fiscale autonomie in een veel grotere versnelling zit dan het denken over solidariteit verraadt de ware bedoeling: de rijkere wil eerst eens zien wat hij als gift kan over hebben voor de andere. Merkwaardig toch dat zelfs gewone Vlamingen ons dit vertellen, terwijl nauwelijks nog naar de RTBF gekeken en geluisterd wordt. Dit verhaal komt dus uit het gezonde Vlaamse boerenverstand en heeft dus niets van doen met vermeende indoctrinatie vanuit de andere kant van de taalgrens. Dus ook hier ontsnapt ons het goede van de goede redenen tot defederalisatie.

BEWUSTE OF ONBEWUSTE RANCUNE

De harde voorstanders van grotere autonomie behoren vaak tot de generatie van net vóór 68. Zij hebben aan den lijve de verfransingsdruk ervaren. Zij hebben dikwijls als minderwaardigen moeten opboksen tegen Franstaligen in unitaire instellingen. Zij konden hun mening slechts kwijt als ze die in het Frans konden verkopen. Ze moesten als harde werkers vaak het "bavardisme" van Franstaligen ondergaan. Terwijl de ene het kon uitleggen moest de andere het doen. De mooie woorden van de ene was het dure zweet van de andere. Het zijn dan ook deze mensen die vaak vanuit een bewuste of onbewuste rancune het autonomiestreven opfokken. Deze ervaring wordt inmiddels minder algemeen gedeeld, tenzij misschien nog in federale instellingen. Ook de arrogantie van de andere kant lijkt, behalve in bepaalde opzichten en in bepaalde gebieden (taalgrensgebieden), niet meer zo levendig. De

jeugd van vandaag beseft nauwelijks nog deze historische allergie. Dit motief is evenmin een reden die men graag naar buiten aanhaalt, temeer omdat het steeds minder overdraagbaar lijkt. Over het goede karakter van rancune, hoe menselijk ook, dient niet uitgeweid. Zelfs een gesecculariseerde Vlaming met christelijk erfgoed in de genen moet je niet wijs maken dat het een schoon motief is. Hooguit begrijpelijk. Mogen de toonzettende beleidsmakers van die generatie het land die structuren meegeven aan de komende generaties die geworteld zijn in die stille revanche? Als toemaatje dit: bijna alle etnische conflicten in de wereld zijn het uitvechten van historische rancunes. De wederkomst van de (stille) wraakneming, eenmaal de kans zich voordoet, brengt vaak een actie-reactieketen op gang die eeuwen kan duren. Een weerbots morgen langs de andere kant (waar je morgen desgevallend samenwerkingsakkoorden mee moet sluiten) laat zich nu al voorspellen. Rancune kan dan al begrijpelijk zijn, het zou wel eens dom kunnen zijn. In de speltheorie is de *setting* met rancunespelers de minst productieve voor elk (!) van de partijen.

ONOMKEERBARE HISTORISCHE TENDENS

De vlucht vooruit in de communautaire opstelling heeft vaak ook wat van doen met het willen inspelen op een vermeende onomkeerbare historische ontwikkeling. De tendens naar schaalvergroting (Europeanisering, globalisering) zou een complement kweken van regionalisering en decentralisering op kleinere schaal. Zonder problemen zou dan de federale staat kunnen uitgekleeft worden. Bovendien merkt men in andere landen een vergelijkbare ontwikkeling: regionalisering in Spanje, Groot-Brittannië... Of dit inherent is, is nog zeer de vraag. Wat hier feitelijk speelt, is dat men bang is morgen met het stigma rond te lopen van dit niet gezien te hebben en met hangende pootjes te moeten achterna hollen. Bekeken worden als degenen die met achterhoedegevechten bezig waren, is iets waar politici enorm beducht voor zijn, zeker als ze weten dat de communautair gesplitste pers de beeld(ver)vorming kweekt. Je kunt beter nu al maar zeggen wat je morgen waarschijnlijk acht. Ook hierbij enkele vraagtekens. Zelden gaat de geschiedenis onophoudelijk in één richting. Wie had gisteren de opkomst van nieuwe unitaire partijen voorspeld of een betoging tegen 'België barst'? Het 'unitaire' zou wel iets taaier kunnen zijn dan men gemeenzaam denkt. Het rationele idee van de republiek lijkt het nog altijd niet te kunnen halen op het irrationele concept van het koningschap. En dan hebben we nog deze vraag: zullen we als politici ons laten meedrijven in inherent geachte stromingen waarvan we niet kunnen beweren dat ze op zich beter zijn? Een mooi stelletje dan. Stel je voor dat de opkomst van het racistisch denken zich morgen zo normaliseert (cf. de evolutie in peilingen) dat politici dit onvermijdelijk achten. Zullen ze dan maar een opbod en een vlucht vooruit (lees: achteruit) organiseren om niet de indruk te wekken niet mee te zijn of morgen tot de verliezers te behoren? Vergeet nooit: er zijn en er waren zowel schone politici als eervolle verliezers, jawel ook bij de communisten. Vele bedenkelijke ontwikkelingen hebben voedsel gekregen in het ten onrechte aanvoelen van iets als een niet te ontwijken gemeenschappelijke norm (racisme, permissiviteit, postmodernisme...). Dat de oudere harde Vlamingen maar 's beseffen dat als je sceptisch reageert op de Vlaamse sprong voorwaarts (?), je dan door een publieke opinie gestigmatiseerd wordt als unitarist van "la Belgique de papa". Als er gelachen wordt met Paul Marchals beste Frans, dan heeft dat niets te maken met het weghonen van vermeend unitarisme dat men hierin zou ontwaren,

maar veel meer met het feit dat het bedroevend gesteld is met hoe we als Vlaming nog Frans spreken. Zou je dan niet beter zwijgen, denkt de beschaamde goeemeente. Dat is onze trieste, maar tegelijk mooie Vlaamse eigenheid. En ook hier eindigen we met de evaluerende vraag: hoe goed is de politiek die enkel wil bewijzen morgen door de (onvermijdelijke?) geschiedenis gelijk te krijgen. Een goede politiek is toch ook nog een ambitieuze politiek, niet? Progressief is niet het willen vooruit lopen op het (vermeende) onvermijdelijke. Het is moeilijke ontwikkelingen ten goede keren en desgevallend stuwten. Desnoods de eenzame stem tegen de wind in zijn.

GESCEIDEN GEESTEN, GESCEIDEN STRUCTUREN

In het debat mag het argument van de gescheiden geesten je ook niet ontgaan. De andere gevoeligheden en prioriteiten in Franstalig België zouden het land hoe dan ook verder uit elkaar moeten doen groeien. Het hoeft zelfs niet egoïstisch te zijn: ook de anderen kunnen bij meer autonomie hun eigenheid ten volle bot vieren. De illustraties in dit betoog zouden boekdelen moeten spreken (?): thuiszorg bij ons, instellingenzorg bij hen; hard optreden tegen tabaksreclame bij ons, niet geforceerd van stapel lopen bij hen; meer onbemande camera's voor verkeersveiligheid bij ons, zorg voor de privacy bij hen; overheid als te wantrouwen bij ons, overheid als melk-koe bij hen... Dat anderen andere klemtonen kunnen leggen, daar hebben we geen taalgrens voor nodig om dát te beseffen. Echtelijk samenleven (wat ook steeds moeilijker wordt) leert al genoeg. Het lijkt er me meer op dat de geesten vervreemden dan dat ze gescheiden zijn. Maar zelfs als dit zo is, hoe zwaar weegt dit vanuit moreel standpunt? Met dit als argument heb je morgen geen politiek meer in een postmoderne samenleving waar eenieder zowat zijn mening heeft (waardenrelativisme). En zullen we morgen dan toch maar voor interne apartheid zijn als we tot het inzicht komen dat migranten bij ons toch wel een en ander anders aanvoelen, dan wij, Vlamingen? Is politiek dan niet net de kunst van besturen in verscheidenheid met bijbehorend democratisch debat, compromis, evenwicht, en al of niet beperkte gemeenschappelijkheid? Juist de deugd van deze moeilijke oefening dreigt ons te ontglippen in een context van gescheiden geest, gescheiden structuren.

ONDERHANDELINGSSTRATEGIE

Een laatste, maar wellicht niet minst belangrijke motief van de harde communautaire opstelling is het verstevigen van de onderhandelingspositie met de andere gemeenschap, in functie van de vijfde grote communautaire ronde. Wellicht zal zelfs nog een poging ondernomen worden om in één Vlaams blok (...) naar de onderhandelings-tafel te gaan. Wie weet wordt zelfs het *cordon sanitaire* hierdoor doorbroken... Het stereotype dat de andere gemeenschap over Vlaanderen heeft, zou dan wel eens kunnen bevestigd worden, zonder dat we dat met zovele Vlamingen gewild hadden. SP en Agalev lijken dit precies beter aan te voelen, zonder dat ze het gezegd krijgen. Toch blijven we hopen ooit nog te kunnen zeggen fier te zijn van Vlaming te zijn. Dat via een dergelijke strategische positie iets kan rechtgetrokken worden van de niet objectiveerbare verschillen (b.v. in de uitgaven voor gezondheidszorg) kan best mogelijk zijn, maar het lijkt wel op hoog spel. Ook kan het een druk op de ketel zijn om een sociaal consensusmodel geleidelijk aan te forceren in het meer antagonistisch in-

gestelde Franstalige landsgedeelte. Maar we merken dat ook de huidige autonomie nu reeds in zekere mate zo werkt. Het voorbeeld van het Vlaams sociaal overleg moet ook wel het federaal sociaal overleg hebben doen inzien dat dit moest gered worden op straffe van de verdere scheiding der geesten en in een economie met nog verder uit elkaar lopende snelheden. Of een dergelijke geforceerde drukingsstrategie een goede gok is of in een misrekening eindigt, zullen we zien, maar met ethische motieven heeft het niet veel van doen.

BESLUIT

We zien vele verklaringsgronden voor dit Vlaamse autonomiestreven. De meest bedenkelijke motieven worden het minst aangehaald, maar lijken des te pertinent. Dit hoor je trouwens niet enkel uit de mond van een of andere dubieuze politieke socioloog of aftandse belgicist. Dit hoor je op de trein! Hoe rijker je bent, hoe groter de verleiding armlastigen van je af te schudden. De harde kern van de eisen draait trouwens om meer fiscale autonomie. Naast de vraag hoe verstandig bepaalde motieven wel zijn, is er de meest fundamentele vraag hoe ethisch verdedigbaar ze wel zijn. Wij willen misverstanden evenwel voorkomen. Wij beweren niet dat een meer confederaal model per definitie sociaal-ethisch gezien slechter zou zijn. Maar graag hadden we in een ethisch debat precies hierrond wat meer bewijskracht gekregen: kan men op basis van internationale vergelijking beweren dat confederale modellen (in tegenstelling tot federale of unitaire) de mensen meer betrekken bij politiek, dat ze de sociale solidariteit aanscherpen, dat ze iets vlugger bereid zijn tot goede buurtschap met andere (confederale) staten, dat ze de meest actieve wereldburgers opleveren en dat ze de interne verdraagzaamheid meer dan anderen op eigen territorium activeren? Eigenaardig toch dat velen preken dat het confederale model juist maar het instrument is om voor iedereen ‘meerwaarde’ te scheppen. Deze vanzelfsprekendheid lijkt zelfs al geen toelichting meer te verdienen... Daar wou ik me tegen verzetten! En als we nu eens voor het uitkienen van zoiets wetenschappers zouden inhuren in plaats van de realiteitswaarde te berekenen van punctuele programmavoorstellen of paarse disputen? Ik droom van mijn Vlaams parlement dat over zo’n invalshoek een consensus zou kunnen formuleren. In die zin zou het zichzelf niet moeten zien als pijler van de Vlaamse beweging, zoals een parlementaire vriend voortvarend beweerde, maar wel als een eendrachtige pijler van een universele sociale bekommernis. Zouden wij b.v. volgende twee proffen niet kunnen uitnodigen voor zo’n oefening? Vraag aan ethicus Philippe Van Parys (UCL-UIA) – met wortels in de twee gemeenschappen – en aan B.J. De Clercq (KULeuven) – Vlaams voelende prof. die naam maakte met “politiek en het goede leven” – om samen een visie te ontwikkelen over het moreel gehalte van confederalisme. Die zou dan samen met de “schrikkelnota” een homogeen pakket kunnen worden voor een evenwichtig oordeel.